

BAKI UNIVERSITETİNİN
XƏBƏRLƏRİ

ВЕСТНИК
БАКИНСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

NEWS
OF BAKU UNIVERSITY

SOSIAL-SİYASİ
elmlər seriyası

серия
СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ НАУК

series of
SOCIAL-POLITICAL SCIENCES

№ 2, 2024

Bakı – 2024

Baş redaksiya heyəti:

Babayev E.S. (baş redaktor), **Kazımsadə A.H.** (baş redaktorun müavini), **Əliyeva İ.N.**, **Məmmədov Y.Ə.**, **Əliyev İ.Ə.**, **Paşayeva N.A.**, **Rəcəbov M.R.** (məsul katib).

Seriyanın redaksiya heyəti:

Məlikova M.F. (redaktor), **Vahidov F.Q.** (redaktorun müavini), **Hacıyev Z.C.** (məsul katib), **Abbasbəyli A.N.**, **Əhmədov Ə.C.**, **Əliyev B.H.**, **Əlizadə H.Ə.**, **İsmayılov R.R.**, **Məhərrəmov A.M.**, **Qasımov A.M.**, **Məmmədov R.F.**, **Rüstəmov İ.Ə.**, **Əliyev Ə.İ.**, **Həsənalıyev Z.M.**, **Əliyeva K.R.**

POLİTOLOGİYA**UOT 94****Orcid 0009-0009-8088-4830****AZƏRBAYCAN XALQ CÜMHURİYYƏTİNİN
XARİCİ SİYASƏTİNDƏ GEOSİYASİ AMİL****G.Ə. ABBASOVA***Azərbaycan Memarlıq və İnşaat Universiteti*
gulareabbasova6@gmail.com

Tarix nəsilləri bir-birinə bağlayan inkişafın “ictimai hafizəsidir”. Bu gün müstəqil dövlətin möhkəmlənməsi, milli özünüdərkətmənin yaranması, xarici siyasi strategiyanın düzgün istiqamətləndirilməsi üçün AXC-nin tarixi siyasi təcrübəsini tədqiq etmək, öyrənmək, müstəqil Azərbaycan Respublikasının xarici siyasi strategiyasının həyata keçirilməsi üçün əhəmiyyətlidir. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasətinin əsas cəhətləri M.Ə.Rəsulzadənin, Ə.M.Topçubaşovun, F.X.Xoyskinin, Y.V.Çəmənşəminlinin və başqa siyasi xadimlərin əsərlərində verilmişdir. Mürəkkəb siyasi-hərbi şəraitdə yaranmış dünyəvi respublika olan AXC dövlətçiliyimizin hüquqi əsaslarını yaratmış dövlətçilik ənənələrimizi formalaşdırmışdır.

Açar sözlər: Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti, müstəqil dövlətlər, xarici siyasət, siyasi strategiya, geosiyasi amil.

Giriş. Azərbaycan xalqı tarix boyu azadlığa qovuşmaq, müstəqil dövlət qurmaq üçün mübarizə aparıb. Yalnız XX əsrin əvvəllərində bu idealına qovuşmuşdur. Milli ruhlu ziyalılarımızın fədakar və əzmlı mübarizəsi son nəticədə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranmasına gətirib çıxartdı. Bununla da ölkəmizin həyatında yeni mərhələ başladı. Mövcud olduğu dövrdə xalqımıza azadlıq, müstəqillik ideyalarını gücləndirmiş, onu gələcəyə miras qoymuşdur. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin tarixini araşdırmaq bu gün də aktualdır.

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasəti. 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti (AXC) yaradıldı. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin qəbul etdiyi “İstiqlaliyyət bəyənnaməsində” onun xarici siyasət strategiyası müəyyən edildi. Həmin Bəyənnaməyə görə AXC bütün millətlər, xüsusilə qonşu xalqlar və dövlətlərdə mehriban qonşuluq münasirəti

sibətləri yaratmağa çalışır. Məqalədə Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasəti, daxili və xarici siyasətdə hüriyyət, demokratiya, müstəqil dövlət qurmaq üçün mübarizə və xarici siyasi strategiyasının həyata keçirilməsi məsələləri araşdırılır. AXC-nin xarici siyasətində geosiyasi amil təhlil edilir.

M.Ə.Rəsulzadənin fikrinə görə “xoşbəxt həyat hüriyyətlə hasil olur” [3, s.46]. Buna görə də AXC daxili və xarici siyasətdə hüriyyət, demokratiya, sülh məsələlərinə üstünlük verir. Parlament hakimi- mütləq olaraq AXC-nin xarici siyasətini müəyyən edirdi. Azərbaycan dünya millətləri arasında tam bərabərliyə malik bir hüquqla yaşamaq istəyən gözəl məmləkətə çevrildi. M.Ə.Rəsulzadə qeyd edirdi ki, Azərbaycanın iki düşməni var: birisi Denikin silah örtüsü, digəri Leninin qanlı pərdəsi idi. Düşmənin qarşısını almaq, müstəqilliyi qoruyub saxlamaq üçün Azərbaycan, Gürcüstan və Ermənistan-dan ibarət “Məvareyi-Qafqaz konfederasyonu” ideyası irəli sürülürdü [4, s.58]. Lakin Ermənistanın xəyanəti üzündən həmin birlik baş tutmadı.

Ə.M.Topçubaşov “Azərbaycanın təşəkkülü” əsərində ərazinin yerləşməsi, əhalinin tərkibi haqqında məlumat vermişdir. Azərbaycanın xarici siyasəti neft amili ilə əlaqələndirmişdir. Almaniya, Rusiya, İngiltərə, Türkiyə arasındakı əsas ziddiyyətlər Bakı neftini ələ keçirmək uğrunda mübarizə nəticəsində yaranır.

Son dövrlərdə AXC-nin xarici siyasəti alimlərimiz tərəfindən geniş tədqiq edilmişdir. Tədqiqatlarda arxiv sənədləri üstünlük təşkil edir. AXC-nin daxili və xarici siyasət məsələləri yeni tarixi baxışdan araşdırılır.

AXC-nin xarici siyasətində geostrateji maraqların və siyasi dərslərinin tədqiqi bu gün üçün əhəmiyyətlidir. Geosiyasət dövlət müstəqilliyinin möhkəmlənməsində, ərazi bütövlüyünün qorunmasında və milli təhlükəsizliyində əhəmiyyətli rol oynayır.

İstehsal münasibətlərini cəmiyyətin formalaşmasının əsas amili hesab edən marksizm nəzəriyyəsində coğrafi amil arxa planda galmışdır. Halbuki coğrafi amil etnosun formalaşmasında, əhalinin məskunlaşmasında, dövlət siyasətinin həyata keçirilməsində mühüm əhəmiyyət kəsb edir. M.Ə.Rəsulzadə yazmışdır: «Azəri türklərinin hal-hazırda oturduqları yerlər min illərlə qədim türk xalqı ilə məskun idi. Bakı, Gəncə, Şamaxı, İrəvan, Təbriz, Maraga, Ərdəbil və sair vilayətlər, Muğan, Aran, Qarabağ və Qaradağ kimi məmləkətlər daim türk elinin oturağı olmuşdur [4, s.12].

Azərbaycanın siyasi və hərbi strateji gücü əlverişli coğrafi məkanla bağlıdır. Təbii şərait ərazini qoruyur. Geosiyasi şəraitə görə Azərbaycan müdafiə strategiyasına üstünlük verir. Dövlətin xarici siyasəti də coğrafi məkan üzərində qurulur. Coğrafi məkan cəmiyyətin yaşayışını, həyat mənafeyini təmin edən amil olmaqla yanaşı, həm də siyasi amildir, çünki milli dövlət tarixən insanların yaşadığı ərazidə qərarlanır.

Ərazi, onun təbii sərvəti, millətin həyat tələbatını ödəyir. Həyat tələbatı isə maddi və mənəvi tələbatlardan ibarətdir. Babək, Cavanşir, Şah İsmayıl ərazi uğrunda vuruşmuş, Nizami, Füzuli, Vaqif, Ü.Hacıbəyov, S.Vurğun onu vəsf etmişdir. Azərbaycan dövləti ərazisinin bütövlüyü uğrunda daim mübarizə aparmışdır. Zaman dəyişir, nəsillər bir-birini əvəz edir. Varislik həm də məkanı qoruyub saxlamaqdan, onu gələcək nəsələ verməkdən ibarətdir.

1918-ci ildə Azərbaycanın geosiyasi vəziyyəti ağır idi. Birinci Dünya müharibəsi qurtarmışdı. İri dövlətlər dünyanı yenidən bölüşdürürdü. Çarizmin devrilməsi ilə Qafqazda müstəqil dövlətlər yarandı. Lakin onların arasında bağlanan ərazi iddiaları kəskin münaqişəyə çevrildi.

Türkiyənin dünya müharibəsində məğlubiyyəti, şimaldan Denikin ağ-qvardiyaçılarının və XI Qızıl Ordunun hücum təhlükəsi, cənubdan İranın anti-azərbaycan siyasəti ölkənin geosiyasi vəziyyəti üçün təhlükə yaradırdı.

Rus hakimiyyəti dövründə Qafqazın digər yerləri kimi Azərbaycan da dövlətin mənafeyinə uyğun şəkildə quberniyalara, qəzalara bölünmüşdür.

Qafqaz Azərbaycanın keçmiş inzibati bölgüsü aşağıdakı şəkildə idi:

1. Bakı quberniyasına Bakı şəhəri, Cavad, Göy-çay, Samaxı, Quba, Lənkəran qəzaları daxil idi.
2. Yelizavetpol quberniyası (Gəncə): bu quberniyaya Cavanşir, Nuxa, Ərəs, Şuşa, Cəbrayıl, Zəngəzur və Qazax qəzaları daxil idi;
3. İrəvan quberniyasına Naxçıvan, Şərur-Dərələyəz, Sürməli qəzaları, habelə yeni Bayazid, Eçmiədzin və Aleksandropol qəzalarının bir hissəsi daxil idi;
4. Tiflis quberniyası: Borçalı, Tiflis, Sığnaq qəzalarının bir hissəsi Azərbaycan ərazisi idi;
5. Zaqatala qəzası;
6. Dağıstan regionunda Kür və Samur nahiyələrini əhatə edən ərazinin bir hissəsi, habelə Dərbənd şəhəri və onun ətrafı da daxil olmaqla Qaytaq-Tabasaran qəzasının bir hissəsi.

Dağıstan quberniyasının əhalisi azərbaycanlılardan ibarət olan əraziləri həmişə Azərbaycana birləşmək mövqeyində olmuşdur [1, s.176].

Geosiyasətin əsas istiqamətlərindən biri əhali probleimidir. Əhalinin təhlükəsizliyi, yaşayışı, demoqrafik inkişafı təmin edilməlidir. Qafqazın ən çoxsaylı əhalisi Azərbaycan türkləri idi. Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin sənədlərində göstərilir ki, Cənubi Qafqazda 1,6 milyon nəfər gürcü, 1,8 milyon nəfər erməni, 3,3 milyon nəfər müsəlman əhalisi yaşayır. Müsəlmanların 2,7 milyon nəfəri azərbaycanlılardı. Paris sülh konfransında təqdim edilən sənəddə göstərilir ki, azərbaycanlılar özlərini gözə soxmağa, dərd və fəlakətlərini uca səslə elan etməyə, hamıya çətdırmağa öyrənməmişlər. Azərbaycanlılar dərđini millətlərə və dövlətlərə sığınmadan öz içərilərində görürlər. Azərbaycanın düşmənləri bundan istifadə edib, böhtanlar yağdırırlar.

Lakin Azərbaycan özünün geosiyasi məkanını qoruyarkən bir çox çə-

tinliklərlə qarşılaşdı. Əsas problem Azərbaycanın neft sərvətinə sahib olmaq iddiasına düşən dövlətlərin siyasəti ilə bağlı idi. Almaniya Türkiyə qoşunlarının Bakıya hərəkət etməsinə mane olmağa çalışırdı. Rusiya isə Türkiyə və Azərbaycana qarşı çıxmaq üçün Bakıda çıxarılacaq neftin dördə birini Almaniya vəd edirdi.

Dövlətin siyasi strategiyasında Milli Ordunun yaradılması mühüm problemlərdən biri idi. Müstəqil dövlətin Milli Ordusu yaradılmadan siyasi strategiyanın həyata keçirilməsi qeyri-mümkündür.

Çarizm dövründə azərbaycanlılar əsgərliyə çağırılmadığı üçün hərbi kadrlar azlıq təşkil edirdi. Çətinliklərə baxmayaraq «Əlahiddə Azərbaycan korpusu» yaradıldı. Azərbaycan Milli Ordusuna başçılıq general Səmədağa Mehmandarova tapşırılmışdır. General Səmədağa Mehmandarov hərbi nazir, general Əliağa Şıxlinski hərbi nazirin miavini təyin edilmişdir.

1919-cu ildə 25 min nəfərlik Milli Ordu yaranmışdır. Milli Ordunun köməyi ilə Qarabağda erməni, Lənkəranda bolşevik qiyamı yatırılmış, ölkənin təhlükəsizliyi təmin edilmişdir. Milli Ordu iki mühüm vəzifəni yerinə yetirdi:

Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü və təhlükəsizliyini qorudu. Milli Ordunu möhkəmləndirmək məqsədilə Baş Qərəgah, Hərbi Şura, Bakı Hərbi General-qubernatorluğu yaradıldı. Parlamentdə hərbi iş haqqında doqquz qanun müzakirə edildi. Parlamentin qərarı ilə büdcənin dördə bir hissəsi ordu quruculuğuna sərf edilirdi. Gəncədə və Bakıda hərbi məktəblər və kurslar açıldı.

F.X.Xoyski Milli Ordunun gücləndirilməsindən bəhs edərkən demişdir: «Heç bir rus partiyası, heç bir Rusiya hökuməti heç vaxt Cənubi Qafqaz respublikalarının müstəqilliyini tanımayacaq və yalnız Qafqaz xalqlarının güclü Ordusu olduğu zaman Moskva bizimlə hesablaşacaq və bizim sərhədlərimizi keçməyəcək [2, s.284].

F.X.Xoyski Qafqazın birgə müdafiəsi siyasətini irəli sürürdü. Bu məqsədlə iyun ayında Azərbaycanla Gürcüstan arasında hərbi-müdafiə müqaviləsi imzalandı. Müqavilənin şərtinə görə, hər hansı tərəf hücumə məruz qalarsa, biri digərinə hərbi yardım etməlidir. Azərbaycan Gürcüstanı neft və neft məhsulları ilə, Gürcüstan isə Azərbaycan Milli Ordusunu hərbi texnika ilə təmin etməyi öhdəsinə götürdü.

Müstəqillik tanındıqdan sonra Belçika, İsveçrə, Hollandiya, Çexiya, Slovakiya ölkələrinin Bakıda konsulluqları açıldı. Azərbaycan parlamenti Böyük Britaniya, Fransa, İtaliya, ABŞ, Polşa, Latviya, Litva, Estoniya, Finlandiya, Ukrayna, Rumıniya, Almaniya və Rusiyada diplomatik nümayəndəliklərin açılması haqqında qanun qəbul etdi. Bakıda 20-dən çox ölkənin nümayəndəliyi fəaliyyət göstərirdi.

Türkiyə, Gürcüstan, Ermənistan ilə səfirlik əlaqələri genişləndi. Bu gün Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunması və möhkəmlənməsi üçün Azərbaycan Cümhuriyyətinin tarixi siyasi strategiyasının araşdırılması müstəqil döv-

lətin siyasətini yeni sərvətlərlə zənginləşdirir. Azərbaycan Cümhuriyyəti şərqdə ilk dəfə demokratik parlamentli idarəetmə quruculuğunu yaratdı.

Türkiyə siyasətşünası H.Baykara xatirələrində yazır: «Mən Nəsib bəy-dən soruşdum, hansı dövləti quracaqsınız? Çar quruluşundan imtina edirsiniz, Osmanlı modelini qəbul edin. O, dedi ki, sultanlar da çar kimidir, biz demokratik cəmiyyət quracağıq» (6, s.180).

Azərbaycan Cümhuriyyəti özünün geosiyasi vəziyyətinə uyğun dövlət xarici siyasət strategiyasını müəyyən etdi. Xarici siyasət strategiyası regional və qlobal dövlətlər sahəsini əhatə edir. Regional sahədə «Qafqaz birliyi» yaradılması, qlobal sahədə isə müstəqilliyin müttəfiq dövlətlər tərəfindən tanınması, beynəlxalq statusa malik olmaq və müqavilələr bağlamaq siyasətini həyata keçirirdi. Azərbaycan Cümhuriyyəti milli oyanış, milli özünüdərkətmə əsasında yaranan demokratik dövlətçilik ənənəsinin əsasını qoydu. Azərbaycan Cümhuriyyəti yaranmasının və onun xarici siyasət strategiyasının beynəlxalq və milli əhəmiyyəti vardır.

1918-ci ildə Birinci Dünya müharibəsi basa çatdı. Müharibədə iştirak edənlər qalib və məğlub dövlətlərə bölündü. Qalib dövlətlər dünyanı yenidən bölüsdürdülər. Bu bölgüdə ən ziddiyyətli ərazi Qafqaz idi. Qafqazda Antanta dövlətlərinin mənafeyi toqquşurdu. Yeni müharibə təhlükəsi yarana bilərdi. Lakin onlar müharibədən yorulmuşdular, dinclik istəyirdilər.

Buna görə də yeni müharibədən çəkindilər. Azərbaycan dövlətini «defakto» tanısalarsa da, onu beynəlxalq aləmdə müdafiə etmədilər. Cənubi Qafqaz Sovet Rusiyasının müstəmləkəsinə çevrildi. Sovet dövləti dağıldıqdan sonra dünyanın siyasi quruluşu dəyişdi, yeni müstəqil dövlətlər yarandı. Beynəlxalq aləm 1918-ci ildəki səhvi təkrar etmədi.

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi dünya dövlətləri tərəfindən qısa zamanda tanındı və o BMT-nin və digər beynəlxalq təşkilatların üzvlüyünə qəbul edildi. Azərbaycanın müstəqilliyinin qorunması üçün beynəlxalq siyasi şərait yarandı.

1918-ci ildə dövlətçiliyimiz tarixində ilk dəfə olaraq Xarici işlər nazirliyi yaradılmışdı. 28 may 1918-ci ildən 17 iyun 1918-ci ilə qədər davam edən birinci kabinədə və 17 iyun 1918-ci ildən 7 dekabr 1918-ci ilə qədər davam edən ikinci kabinədə M.H.Hacinski, 6 oktyabr 1918-ci ildə A.M.Topçubaşov, 26 dekabr 1918-ci ildə 14 mart 1919-cu ilə gədər üçüncü kabinədə F.Xoyski, 14 mart 1919-cu ildən 22 dekabr 1919-cu ilə qədər dördüncü kabinədə Y.Cəfərov, 24 mart 1919-cu ildən 30 mart 1920-ci ilə qədər beşinci kabinədə F.Xoyski xarici işlər naziri seçilmişlər.

Xarici siyasi strategiya parlamentin qərarı ilə müəyyənləşdirilirdi. Ölkənin xarici siyasi xəttini yüksək intellektual səviyyəyə malik olan adam həyata keçirə bilər. Belə şəxsiyyətlərdən biri hüquqşünas Ə.M.Topçubaşov idi. O, Paris sülh konfransında Azərbaycan nümayəndə heyətinə başçılıq edirdi.

Ə.M.Topçubasov konfransın gedisində müttəfiq dövlətlərin başçıları ilə görüşlər keçirir, Azərbaycanın siyasi mövqeyini bildirirdi. Xarici siyasət sahəsində siyasi təcrübə bu gün də davam etdirilir.

Paris sülh konfransında Azərbaycanın mənafeyini müdafiə edən dövlətlərdən biri ABŞ idi. Azərbaycan nümayəndə heyətini qəbul edən prezident Vilson ölkənin hüquqi statusunun tanınmasına və bütün borclarının danılmasına söz verdi. Tarix ikinci dəfə təkrar olunur. Bu gün də beynəlxalq aləmdə Azərbaycanın siyasi mənafeyini müdafiə edən dövlətlərdən biri Amerika Birləşmiş Ştatlarıdır. Xarici siyasətin tarixi dərslərindən biri də Rusiyaya münasibət məsələsidir. Bir-birinə qarşı vətəndaş müharibəsi aparan general Denikin də, Rusiyanın xarici işlər komissarı Çiçerin də Azərbaycan hökumətinə təzyiqlər edir, notalar göndərirdi.

1920-ci il 28 aprel işğalından sonra Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaratdığı xarici siyasət strategiyasına son qoyuldu. Xarici siyasi və iqtisadi müqavilələr ləğv edildi. SSRİ yaradıldıqdan sonra Azərbaycanın Xarici İşlər komissarlığı ləğv edildi. Xarici siyasət məsələləri mərkəzi hakimiyyətin ixtiyarına verildi.

Cəmi 23 ay yaşamış AXC dövlətçilik tariximizin şanlı səhifəsində əbədi həkk olunmuşdur. Əsirlərin mücadiləsindən qalib çıxan XX əsrin əvvəllərində müstəqillik qazanmış Azərbaycan xalqı milli birlik əldə etdi. Müstəqillik qazanmış Azərbaycan Respublikası demokratik respublikanın ləyaqətli varisi kimi yarımçıq işləri davam etdirir. Xarici siyasətini uğurla davam etdirərək dünya birliyində layiqli yerini tutur və beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində fəal rol oynayır.

Nəticə. Başqa dövlətlər kimi Azərbaycan dünyanın müxtəlif geostrateji məkanında güc məkanı axtarmır. Azərbaycanın güc yeri özünəməxsus coğrafi məkanıdır. Azərbaycan dövləti geosiyasi mənafeyini, ərazi bütövlüyünü qorumaq üçün sülh, konsensus siyasətini həyata keçirməklə yanaşı müdafiə tədbirləri görür. Dünya siyasətinə çıxmaq üçün dəniz donanmasının yaranması, xarici ölkələrlə ticarət əlaqələrinin genişlənməsi, təbii sərvətlərdən səmərəli istifadə edilməsi vacib şərtlərdən biridir. Təbii sərvətlərlə zəngin olan Elzas və Lotaringiya Fransa ilə Almaniya arasında baş verən müharibələrin əsas səbəbi idi. I və II Dünya müharibələrində Bakının zəngin resurslarını ələ keçirmək böyük dövlətlərin hərbi strategiyasına daxil idi. Təbii sərvəti ələ keçirmək uğrunda mübarizə müttəfiqlər arasında ziddiyyət yaradırdı. 1918-ci ildə Almaniya türk qoşun hissələrinin Bakıya daxil olmasına mane olmağa çalışırdı. Təbii sərvəti az olan dövlət isə müstəmləkə əldə etməklə, yaxud əlverişli müqavilələr bağlamaqla geosiyasi mənafeyini təmin edir.

Azərbaycan dövləti özünün təbii sərvətinə sahib olaraq, onu dünya bazarında reallaşdırmaq strategiyasına nail olmuşdur. Azərbaycan qonşu dövlətlərlə xarici strategiyanı həyata keçirərkən geosiyasi cəhətə üstünlük verir.

Unikal geosiyasi məkana malik olan Azərbaycan xalqı özünün həyat mənafeyini təmin edir. Müasir siyasi strategiya konsepsiyalarında yalnız coğrafi məkan deyil, həm də insan geosiyasi amil hesab edilir. Sosial, iqtisadi vəziyyətə görə əhalinin kənar ölkələrə miqrasiyasının güclənməsi ölkənin geosiyasət gücünü zəiflədir. Buna görə də geosiyasətə yalnız coğrafi məkan kimi yox, həm də bu məkanda yaşayan millətin milli ruhu kimi yanaşmaq lazımdır. Milli ruh isə təhsilin, elmin mənimsənilməsi ilə güclənir. Millətin intellekt səviyyəsini, tacir psixologiyası ilə izah etmək düzgün deyildir. Millətin hər bir nəslə yeni nəsilə özünün mənəvi dəyərlərini verməklə coğrafi məkanın və bu məkanda yaranan milli siyasi institutların inkişafını təmin edir. Geosiyasət millətin gələcək inkişafını proqnozlaşdıran konsepsiyadır. Dünyadakı siyasi proseslər dinamik inkişaf edən proseslərdir.

Geosiyasət dünyanın inkişaf məkanı olaraq millətin inkişafının siyasi strategiyasını həyata keçirir. Coğrafi məkanda yaradılan sosial siyasi strukturlar siyasi prosesə uyğun təkmilləşdirilir. Yalnız coğrafi məkana, faydalı qazıntının, yeraltı sərvətin çoxluğuna görə ölkənin gücünü qiymətləndirmək millətin fəallığını aşağı salır. Millət xarici ölkələrin hesabına görə yox, öz intellekt səviyyəsinə görə milli sərvətinə sahiblik etməlidir.

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan Demokratik Respublikası. – Bakı: M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının mətbəəsində ofset üsulu ilə çap olunmuşdur, - 1992.
2. Azərbaycan Cümhuriyyəti (1918-1920). - Bakı: M.F.Axundov adına Azərbaycan Milli Kitabxanasının mətbəəsində ofset üsulu ilə çap olunmuşdur, - 1998.
3. Rəsulzadə M.Ə. Əsrimizin Səyavuşu. - Bakı: Qanun, - 1993.
4. Rəsulzadə M.Ə. Azərbaycan Cümhuriyyəti. - Bakı: Təknur, - 1990
5. Çəmənəmimli Y.V. Xarici siyasətimiz. - Bakı: Azər nəşr, - 1992.
6. Nəsimzadə N. Azərbaycanın xarici siyasəti. (1918-1920). – Bakı: Azər nəşr - 1993
7. Hüseyinov L. Beynəlxalq hüquq. – Bakı: Qanun, - 2000.

ГЕОПОЛИТИЧЕСКИЙ ФАКТОР ВО ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ДЕМОКРАТИЧЕСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Г.А.АББАСОВА

РЕЗЮМЕ

История – это "общественная память" развития, связывающая поколения. Сегодня важно изучать исторический политический опыт АНР для укрепления независимого государства, возникновения национального самосознания, правильной ориентации и реализации внешнеполитической стратегии и независимой Азербайджанской Республики. Основные аспекты внешней политики Азербайджанская Народная Республика изложены в трудах М.А.Расулзаде, А.М.Топчубашова, Ф.Х.Хойского, Ю.В.Чаманзаминли и других политических деятелей.

АНР, являющаяся светской республикой, созданной в сложных политических и

военных условиях, сформировала правовые принципы и традиции, основы нашей государственности и сформировала традиции нашей государственности.

Ключевые слова: Азербайджанская Демократическая Республика, независимая государства, внешняя политика, политическая стратегия, геополитический фактор.

GEOPOLITICAL FACTOR IN THE FOREIGN POLICY OF THE AZERBAIJAN DEMOCRATIC REPUBLIC

G.A.ABBASOVA

SUMMARY

Today, it is important to study and study the historical political experience of the APC for the strengthening of the independent state, the emergence of national self-awareness, the correct orientation of the foreign political strategy, and the implementation of the foreign political strategy of the independent Republic of Azerbaijan. The main aspects of the foreign policy of the Azerbaijan Democratic Republic are given in the works of M.A. Rasulzade, A.M. Topchubashov, F.Kh. Khoyski, Y.V. Chamanzaminli and other political figures.

The APC, which is a secular republic created in complex political and military conditions, formed the legal foundations of our statehood and formed our statehood traditions.

Keywords: Azerbaijan Democratic Republic, independent states, foreign policy, political strategy, geopolitical factor.

MÜNDƏRİCAT**HÜQUQ****Səmədova Ş.T.**

Azərbaycan Respublikasının cinayət məəcəlləsində preyardisiya:
olmaq və ya olmamaq?5

Nəbiyev E.Q.

Qədim Azərbaycanda, eləcə də digər qədim Şərq ölkələrində siyasi axtarış,
kəşfiyyat və əks-kəşfiyyat əməliyyat-axtarış fəaliyyətinin növləri kimi..... 19

Mehdiyev N.H., Qıbləliyeva A.E.

Gender bərabərliyi kontekstində ekoloji təhlükəsizliyin təmin edilməsinin
bəzi hüquqi aspektləri45

Qələndərli S.H.

İnsan alveri cinayəti ilə mübarizənin əsas hüquqi aspektləri57

Qədimov V.A.

Hərəkətsizliklə törədilən cinayətlərin sistemində hərbi xidmət əleyhinə
olan cinayətlərin tövsifi xüsusiyyətləri 76

Səlimova L.K.

1915-ci ildə Türkiyədə baş verdiyi iddia edilən “erməni soyqırımı”nın
tanınması problemləri93

Nağıyeva A.C.

Azlaşlılara və yetkinlik yaşına çatmayan şəxslərə qarşı törədilmiş seksual
xarakterli cinayətlərin problemləri 103

Həsənli N.M.

Azərbaycan Respublikasının və Rusiya Federasiyasının qanunvericiliyinə
görə işçinin işgötürənə vurduğu ziyanın ödənilməsi qaydasının hüquqi
tənzimlənməsi..... 111

POLİTOLOGİYA**Abbasova G.Ə.**

Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin xarici siyasətində geosiyasi amil..... 121

Əsgərova Z.Q.

Qabaqcıl ölkələrdə və Azərbaycanda dövlət qulluğunun inkişaf tarixi 129

PEDAQOGİKA

Hüseynova N.Z.

Fransada ali kitabxanaçılıq təhsilinin inkişaf xüsusiyyətləri..... 142

İQTİSADİYYAT

Şabiyeva (Cavanşirova) Z.Y.

Azərbaycan nümunəsində karbon emissiyalarının (CO₂) sağlamlığa bəzi təsirləri haqqında..... 150

СОДЕРЖАНИЕ

ПРАВО

Самедова Ш.Т.
Преюдиция в УК Азербайджанской Республики: быть или не быть?5

Набиев Э.К.
Политический розыск, разведка и контрразведка как виды оперативно-розыскной деятельности в древнем Азербайджане, а также в странах древнего Востока..... 19

Мехтиев Н.Г., Киблалиева А.Э.
Некоторые правовые аспекты обеспечения экологической безопасности в контексте гендерного равенства45

Каландарли С.Г.
Основные правовые аспекты борьбы с преступлениями в сфере торговли людьми57

Гадимов В.А.
Особенности квалификации преступлений против военной службы в системе преступлений бездействия 76

Салимова Л.К.
Проблемы признания предполагаемого «геноцида армян», произошедшего в Турции в 1915 году 93

Нагиева А.Дж.
Проблемы сексуальных преступлений, совершаемых против малолетних и несовершеннолетних детей и несовершеннолетних 103

Гасанли Н.М.
Правовое регулирование порядка возмещения вреда, причиненного работником работодателю в соответствии с законодательством Азербайджанской Республики и Российской Федерации 111

ПОЛИТОЛОГИЯ

Аббасова Г.А.
Геополитический фактор во внешней политике Азербайджанской Демократической Республики 121

Асгарова З.К.
История развития государственной службы в ведущих странах и Азербайджане (обеспечение прав и свобод граждан) 129

ПЕДАГОГИКА

Гусейнова Н.З.

Особенности развития высшего библиотечного образования

во Франции 142

ЭКОНОМИКА

Шабиева З.Я. (Джаванширова)

О некоторых последствиях выбросов углекислого газа (CO₂)

на здоровье на примере Азербайджана 150

CONTENTS

LAW

Samadova Sh.T.

Prejudice in criminal code of Republic of Azerbaijan: to be or not to be?5

Nabiyev E.Q.

As types of political search, intelligence, and intelligence operational-search activities in ancient Azerbaijan, as well as in other ancient Eastern countries..... 19

Mekhdiyev N.H., Qiblaliyeva A.E.

Some legal aspects of ensuring environmental security in the context of gender equality45

Kalandarli S.G.

The main legal aspects of combating crimes in the field of human trafficking.....57

Gadimov V.A.

Characteristics of qualification of crimes against military service in the system of crimes of omission..... 76

Salimova L.K.

The problems of recognition of the alleged "armenian genocide" that took place in Turkey in 1915..... 93

Nagiyeva A.J.

Problems of sexual crimes committed against young and minor children..... 103

Hasanli N.M.

Legal regulation of the procedure for compensation of harm caused by an employee to an employer in accordance with the legislation of the Republic of Azerbaijan and the Russian Federation 111

POLITOLOGY

Abbasova G.A.

Geopolitical factor in the foreign policy of the Azerbaijan Democratic Republic..... 121

Asgarova Z.Q.

History of civil service development in leading countries and Azerbaijan (providing citizens' rights and freedoms)..... 129

PEDAGOGY

Huseynova N.Z.

Features of the development of higher librarianship education in France 142

ECONOMY

Shabiyeva (Cavanshirova) Z.Ya.

About some effects of carbon emissions (CO₂) on health
in the case of Azerbaijan..... 150

Redaktoru: *Məryəm Qədimova*

Korrektoru: *Solmaz Babaşova*

Kompüter tərtibçisi: *Azadə İmanova*

Çapa imzalanmışdır: 10.11.2024

Formatı: 70x100 1/16. Həcmi 10,5 ç.v. Sayı 100.

Bakı Dövlət Universitetinin Nəşr Evinə çap olunmuşdur.

AZ 1148, Bakı ş., ak. Z.Xəlilov küçəsi, 33.

Tel: (+99412) 538 87 39 / 538 50 16

e-mail: bdumetbee@gmail.com

www.bsu.edu.az